

ковим. Ступінь впливу держави на ринок олійно-жирової продукції повинен бути прозорим і виваженим. Державне регулювання може відродити підгалузь, а може і загальмувати її розвиток. Важливою умовою ефективного державного регулювання олійно-жирового комплексу України повинно стати повне нівелювання політичного аспекту у прийнятті рішень.

Література

1. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. — К.: КНЕУ, 2000. — 216 с.
2. Ковтун О. І. Державне регулювання економіки: Навч. посібник. — Львів: Новий Світ — 2000, 2006. — 432 с.
3. Островський П. І. Аграрний маркетинг: Навч. посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 224 с.
4. Столлкамп Т. Т. Поставщики: от противостояния к сотрудничеству / Пер. с англ. — М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2007. — 256 с.
5. www.ukroilprom.kiev.ua

Стаття надійшла до редакції 17.10.2008

УДК 331.556

О. О. Герасименко, канд. екон. наук, доцент,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Наведено узагальнену оцінку масштабів трудової міграції у глобалізованому економічному просторі. Обґрунтовано соціально-економічні передумови та наслідки міжнародної трудової міграції для України. Визначено головні орієнтири регулювання трудових міграційних потоків у сучасних умовах.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Трудова міграція, масштаби трудової міграції, передумови міжнародної трудової міграції, безробіття, навантаження незайнятого населення на одне вільне робоче місце, рівень заробітної плати, соціально-економічні наслідки трудової міграції, регулювання трудової міграції.

Вступ. На зламі тисячоліть посилились тенденції глобалізації світової економіки. Своєрідною ознакою глобалізованого світу стало стрімке розширення масштабів та зростання потоків міграції, зокрема і трудової.

Міграція висококваліфікованих фахівців і вчених в епоху становлення економіки знань справляє значний вплив на соціально-економічний розвиток держав, позначається на темпах та якості економічного розвитку країн імміграції, потенційно означає втрату конкурентних переваг для країни еміграції.

Постановка завдання. В сучасних умовах трудова міграція стала об'єктивним процесом, який охоплює всі країни світу. Прозорість кордонів у країнах ЄС збільшила її масштаби. Існують різні дані щодо обсягів трудової міграції. За оцінками Міжнародної організації праці, тепер понад 191 млн осіб проживає за межами батьківщини, близько 95 млн з них мігрували з метою пошуку роботи. Чисельність українців серед мігрантів становить 3—3,5 млн [11]. За даними ОЕСР, кількість українських трудових мігрантів становить майже 4,8 млн осіб [2].

Дані вітчизняної офіційної статистики навіть приблизно не відображають дійсні масштаби трудової міграції громадян України. За різними експертними оцінками, масштаби міграційних поїздок українських громадян за кордон коливаються у межах від 8,6 до 15,1 % чисельності усього населення України та від 19,5 до 34,1 % економічно активного населення України працездатного віку. Таким чином, з України мігрує за кордон від п'ятої частини до третини економічно активного населення працездатного віку [5]. Україна перетворилася на постачальника дешевої і кваліфікованої робочої сили для багатьох країн ближнього та далекого зарубіжжя.

Чисельність мігрантів з інших країн, які проживають на території України, досягла близько 4 млн осіб [14].

За оцінками фахівців, тенденція розгортання міграційних процесів збережеться протягом кількох майбутніх десятиріч. У зв'язку з цим виникає потреба в аналізі феномену трудової міграції та ґрунтовному дослідженні її передумов і наслідків.

Результати. Трудова міграція як елемент розвитку ринку праці зумовлена насамперед економічними інтересами людей, системою порівняльних переваг, соціальними чинниками. В основі міграційних процесів — комплекс причин, проте головні серед них — соціально-економічні.

Незадоволена пропозиція робочої сили та низькі доходи українського населення залишаються основними передумовами орієнтації на роботу за кордоном.

Незважаючи на зменшення чисельності безробітних в Україні в період ринкових трансформацій (табл. 1), констатація факту вирішення проблеми безробіття протягом 2000—2008 рр. є необґрунтованою, оскільки зниження безробіття значною мірою відбувалось за рахунок скорочення пропозиції робочої сили (у зв'язку з міграційними процесами, скороченням приросту та старінням населення). Проте кількість зареєстрованих безробітних упродовж 2008 р. збільшилась до 844, 9 тис. осіб проти 642, 3 тис. осіб у 2007 р. [16].

Таблиця 1

НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЗА ЕКОНОМІЧНОЮ АКТИВНІСТЮ
(у віці 15—70 років, тис. осіб) [16]

Показник	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 (січень-вересень)
Економічно активне населення	22 830,8	22 426,5	22 231,9	22 171,3	22 202,4	22 280,8	22 245,4	22 322,3	22 605,1
працездатного віку	21 150,7	20 893,6	20 669,5	20 618,1	20 582,5	20 481,7	20 545,9	20 606,2	20 819,5
Зайняті	20 175,0	19 971,5	20 091,2	20 163,3	20 295,7	20 680,0	20 730,4	20 904,7	21 250,7
працездатного віку	18 520,7	18 453,3	18 540,9	18 624,1	18 694,3	18 886,5	19 032,2	19 189,5	19 465,9
Безробітні (за методологією МОП)	2655,8	2455,0	2140,7	2008,0	1906,7	1600,8	1515,0	1417,6	1354,4
працездатного віку	2630,0	2440,3	2128,6	1994,0	1888,2	1595,2	1513,7	1416,7	1354,4

За січень 2009 р. службою зайнятості в Україні зареєстровано 28 398 безробітних, з них працевлаштовано лише 1337 осіб [17].

За період від 2000 до 2007 рр. спостерігалось скорочення навантаження незайнятого населення на одне вільне робоче місце з 17 до 4 осіб. Така тенденція сформувалася за рахунок інтенсивного зростання попиту на робочу силу впродовж 2000—2005 рр. та його відносної стабілізації протягом 2006—2007 рр. У 2008 р. зафіксовано збільшення у 2,5 разу даного по-

007 рр. У 2008 р. зафіксовано збільшення у 2,5 разу даного показника порівняно з попереднім роком — 10 осіб. Достатньо високими залишаються показники тривалості безробіття — більше шести місяців. Небезпека тривалого безробіття криється у втраті професійних компетенцій, зневірі у власних силах та маргіналізації населення.

Середня заробітна плата на сьогодні в Україні у 5—50 разів нижча, ніж у країнах Європи, тому українці їдуть на заробітки до країн, де їхня праця оплачується значно дорожче, ніж на батьківщині [5]. Особливо слід виділити Ірландію (3125 дол. на місяць), Швейцарію (2300 дол. на місяць), країни Бенілюксу (1600—1675 дол. на місяць), Німеччину (1300 дол. на місяць) та Італію (934 дол. на місяць) [2].

Не зовсім втішна інформація щодо своєчасності виплати заробітної плати. Загальна сума боргу станом на 1 січня 2009 р. становила 1123,5 млн грн, станом на 1 лютого зросла до 1525,1 млн грн, тоді як на 1 січня 2008 р. даний показник становив 668,7 млн грн [16].

Крім того, в Україні спостерігається парадоксальна ситуація: бідність є проблемою не тільки для безробітних чи соціально вразливих верств населення, а й для тих, хто працює. За даними Міністерства праці, станом на червень 2006 р. 814 тис. громадян України була нарахована зарплата, нижча за мінімальну, встановлену законодавством, а зарплата 2 млн 760 тис. людей була меншою за прожитковий мінімум для працездатних осіб.

Незважаючи на підвищення розміру заробітної плати в Україні у 2005—2006 рр., відставання від інших країн за цим показником не лише не зменшилося, а у більшості випадків навіть зросло: від Чехії — на 73 євро, від Польщі — на 61, від Естонії — на 53 євро. Зменшився розрив в оплаті праці лише між Україною і Болгарією (на 44 євро) та Угорщиною (на 5 євро). Відставання від окремих держав — членів ЄС за розмірами заробітної плати виглядає вкрай переконаливо, особливо, якщо порівнювати Україну зі Словенією (1049 євро на місяць у 2006 р.), Чехією (549 євро), Угорщиною (484 євро), Польщею (473 євро) (табл. 2). Без сумніву, за такої різниці в оплаті праці громадяни України виїжджатимуть за межі держави.

За підсумками 2008 р., у 6 із 27 регіонів країни середня заробітна плата перебувала на рівні даного показника в середньому по національній економіці (1806 грн — близько 2,5 прожиткових мінімумів), в інших регіонах — близько 2 прожиткових мінімумів [16].

Таблиця 2

РОЗМІР ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ, ЄВРО НА МІСЯЦЬ [4]

Країна	Середня заробітна плата			Різниця в оплаті праці у референтній країні та Україні			Зміни в різниці в оплаті праці у європейській країні та Україні за 2004-2006 рр.
	2004	2005	2006	2004	2005	2006	
Білорусь	124,50	167,00	196,6	35,50	41,00	32,6	-2,9
Естонія	466,00	516,00	594,00	377,00	390,00	430,00	+53,00
Латвія	314,00	350,00	430,00	225,00	224,00	266,00	+41,00
Литва	333,00	373,00	434,00	244,00	247,00	270,00	+26,00
Польща	501,00	591,00	637,00	412,00	465,00	473,00	+61,00
Росія	188,00	243,00	315,00	99,00	117,00	151,00	+52,00
Румунія	202,00	264,00	326,00	113,00	138,00	162,00	+49,00
Словенія	1120,00	1157,00	1213,00	1031,00	1031,00	1049,00	+18,00
Угорщина	578,00	638,00	648,00	489,00	512,00	484,00	-5,00
Чехія	565,00	639,00	713,00	476,00	513,00	549,00	+73,00
Україна	89,00	126,00	164,00	—	—	—	—

Зростанню міграційних потоків за кордон сприяє також вищий рівень життя населення європейських країн. Так, ВВП на душу населення в Україні у 2006 р. становив 7,5 тис. дол. США, в Італії — 29,8, Іспанії — 28,4, Португалії — 20,8, Чехії — 21,2, Польщі — 14,5 тис. дол. США. У Росії рівень ВВП у 2006 р. — 11,6 тис. дол. США, чим пояснюється західний міграційний вектор [6].

Серед інших причин міграції українських громадян за кордон науковці та практики називають також приклад заробітчанства інших людей, особливо знайомих і родичів, і дискомфорт від загальної нестабільності в країні, поширеності проявів корупції, відсутності можливостей для розвитку та самореалізації, незахищеності від зловживань з боку владних структур.

Основними країнами призначення трудових мігрантів з України є Росія, Італія, Чехія, Польща та Португалія. За результатами дослідження «Зовнішня трудова міграція населення України», виконаного Держкомстатом, Українським центром соціальних реформ, за підтримки Фонду Арсенія Яценюка «Open Ukraine»,

представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні, представництва Міжнародного банку реконструкції та розвитку близько половини (48,4 %) від загальної кількості заробітчан перебували у Російській Федерації та майже стільки ж у країнах Європейського Союзу, переважно в Італії (13,4 %), Чехії (12,8 %), Польщі (7,4 %), Іспанії (3,9 %) та Португалії (3 %) [13].

Як свідчить національний і міжнародний досвід, трудова міграція має позитивні та негативні наслідки. До позитиву зовнішньої трудової міграції слід віднести таке:

- зниження напруження на вітчизняному ринку праці — зменшення рівня безробіття, розширення можливостей зайнятості для економічно активного населення, створення нових робочих місць колишніми трудовими мігрантами, що накопичили достатні для відкриття власної справи кошти;

- зростання обсягів інвестицій в Україну. За даними Нацбанку України, обсяг міграційного капіталу, який надійшов до України через банківську систему, перевищив у 2006 р. 2 млрд дол. США. До того ж близько 1 млрд дол. надійшло через спеціалізовані системи грошових переказів (Western Union, Money Gram і т.ін.). Це в цілому перевищує обсяги іноземних інвестицій в Україну. Деякі експерти оцінюють щорічне ввезення трудовими мігрантами валюти (інших коштовностей) будь-яким шляхом у 20—22 млрд дол. США;

- покращення добробуту сімей трудових емігрантів. Заробітки українських трудових мігрантів, які у багато разів перевищують середній рівень доходів в Україні, сприяють зростанню купівельної спроможності населення;

- розширення професійної компетентності через набуття додаткових навичок, ознайомлення з новітніми технологіями та методами організації праці;

- відносне прискорення становлення середнього класу в Україні на основі підвищення добробуту і впевненості у майбутньому громадян, які повернулися із заробітків.

Проте негативні наслідки, спричинені трудовою міграцією, значно перевищують позитиви від неї, зокрема:

- трудова еміграція викликає дефіцит робочої сили в певних сферах економічної діяльності та регіонах, професійно-кваліфікаційних групах, розширення та виникнення нових депресивних територій;

- українські трудові мігранти в найбільш продуктивний період свого життя не беруть ніякої участі у створенні

національного доходу, не забезпечують наповнення соціальних фондів через відсутність відрахувань від заробітної плати. Хоча після повернення на батьківщину питання їх соціального захисту вирішуються за рахунок коштів державних фондів;

через збільшення валютних ресурсів окремих сімей відбувається зростання цін на товари та послуги на внутрішньому ринку України без відповідного збільшення купівельної спроможності основної маси населення;

відбувається розрив (тимчасовий, а іноді й остаточний) сімейних зв'язків; діти залишаються без догляду та піклування одного, а то й обох батьків та виховуються, у кращому разі, бабусями (дідусями) або родичами;

відплив за кордон людей репродуктивного віку спричиняє негативні демографічні наслідки для України як унаслідок руйнації сімейних відносин, так і через несприятливу для народження і виховання дітей специфіку мігрантського способу життя.

На думку експертів МОП, у зв'язку з міграційними процесами та демографічною ситуацією наша країна не має потенціалу для економічного зростання. За прогнозами, у 2050 р. її населення становитиме 35 млн осіб [11].

Особливо небезпечним для України наслідком трудової міграції є ризик втрати людського та інтелектуального потенціалу як чинника подальшого економічного розвитку та піднесення. Втрата висококваліфікованих фахівців призводить не тільки до зменшення пропозиції на вітчизняному ринку праці, а й до втрати перспективи розвитку країни в майбутньому.

За оцінками російських експертів, згідно з методикою ООН потенційна втрата від еміграції одного висококваліфікованого фахівця працездатного віку становить 300 тис. дол. США. Хоча є підстави стверджувати, що така оцінка значно занижена.

За підрахунками американських соціологів, кваліфікований працівник створює додану вартість (без урахування ефективності експорту товарів, технологій, послуг), еквівалентну 400—450 тис., а у сфері досліджень і розробок — близько 800 тис. дол. США [12].

Сукупні матеріальні втрати країн-донорів, поза сумнівом, значно вищі, оскільки віддача від висококваліфікованої праці за час її використання у 20 разів перевищує витрати на підготовку.

За даними експертів, за роки незалежності з України емігрували 574 доктори та 907 кандидатів наук, третина з яких — перспективні фахівці до 40 років. Вартісне вираження таких втрат — 1 млрд дол. щорічно [11].

За період від 1991 до 2005 рр. більшість українських учених, що виїхали за кордон України, знайшли своє місце і тепер працюють на економіку таких ключових країн-інноваторів, як США (докторів наук — 59 осіб, кандидатів наук — 155 осіб), Німеччина (докторів наук — 96 осіб, кандидатів наук — 25 осіб), Росія (докторів наук — 124 особи, кандидатів наук — 49 осіб), Канада (докторів наук — 45 осіб), Ізраїль (докторів наук — 16 осіб, кандидатів наук — 55 осіб).

Для виховання висококваліфікованих кадрів потрібні великі зусилля і чималий час. Втрата висококваліфікованих і наукових кадрів призводить не тільки до нестачі на вітчизняному ринку праці працівників, що можуть бути потенційно зайняті НДДКР, погіршуючи тим самим теперішній стан, а й до втрати перспективи розвитку в майбутньому.

Слід також брати до уваги, що серед емігрантів переважна частка осіб — більш як 50 %, у віці від 30 до 40 років, тобто ті, у кого є значний резерв для реалізації особистих здібностей, особливо креативних.

Масовий виїзд наукових кадрів (а в деяких важливих галузях науки — навіть кількох великих учених) є очевидною втратою для країни-донора. Зокрема, послаблюється науково-технічний потенціал, що створює додаткові перешкоди для інтеграції у світове науково-технічне співтовариство; порушується режим соціального відтворення наукових кадрів та інтелігенції загалом, розривається наступність поколінь.

Міграція прямо й опосередковано впливає на всі сфери соціально-економічного та демографічного життя в Україні. Розвиток економіки залежить не стільки від загальної кількості населення, скільки від чисельності окремих статеві-вікових та професійно-кваліфікаційних груп, а саме — осіб молодого і середнього віку, та головне — наявності висококваліфікованих людських ресурсів. У структурі населення України спостерігається зменшення питомої ваги молоді, яка інтенсивніше задіяна в міграційних процесах, і відповідне зростання частки осіб старших вікових груп.

Висновки. Трудова міграція як прояв розвитку глобального ринку праці зумовлена пошуком роботи та заробітку. Проблеми рівня та тривалості безробіття, низького розміру заробітної плати, значної заборгованості з її виплати свідчать про передумови перерозподілу вітчизняної робочої сили в межах світового економічного простору.

Міжнародна міграція робочої сили характеризується позитивними та негативними соціально-економічними наслідками. Особ-

ливо небезпечним для України наслідком трудової міграції є ризик втрати людського та інтелектуального потенціалу як компоненти інноваційного розвитку.

Крім того, наслідки трудової міграції безпосередньо впливають на ринок праці, рівень добробуту населення, структуру попиту і споживання, а також на формування особистості, життєвого досвіду, сімейних стосунків. У свою чергу її результати позначаються на ситуації в суспільстві, його стабільності, результатах реформ.

Міграцію як закономірне, притаманне глобалізованому суспільству явище неможливо попередити та ліквідувати. Нагальна потреба сьогодення — розробка ефективних механізмів та інструментів її регулювання. Головним вектором політики держави у сфері трудової міграції має бути зменшення її негативних наслідків і максимального використання позитивних для громадян і суспільства моментів. При цьому політика регулювання трудової міграції повинна виходити з того постулату, що право громадянина виїжджати за кордон є невід’ємним від його права на високий рівень життя вдома, в першу чергу права мати гідну роботу або власну справу, яка дозволяла б реалізувати себе та забезпечити належний рівень добробуту родини.

Важливим завданням українського уряду є не тільки створення умов для легального працевлаштування громадян України за кордоном, а насамперед реалізація політики повернення українців — трудових мігрантів на батьківщину.

Повернення можливе, принаймні за виконання трьох головних умов: належний рівень заробітної плати; підвищення соціальних гарантій; сприятливі умови праці.

Насамперед для ефективного регулювання міграційних процесів необхідне вдосконалення законодавчої бази у напрямі гарантування державою безпеки громадян у пошуках і одержанні роботи за кордоном; запровадження ефективної державної політики на ринку праці та політики доходів, передусім підвищення рівня заробітної плати. Як свідчать чисельні дослідження, міграція українців за кордон зменшуватися не буде й українці не будуть повертатися на батьківщину доти, доки заробітна плата не досягне хоча б 50,0 % їх доходу у країнах імміграції [5].

Для попередження міграцій висококваліфікованої робочої сили слід запровадити комплексну систему мотивації інноваційної праці, яка б базувалась на взаємозв’язку винагороди з показниками інноваційної діяльності та передбачала створення сприятливих умов для створення інновацій.

Паралельно з проблемою регулювання трудової міграції українців за кордон виникає не менш складна ситуація імміграції в Україну. Вітчизняний ринок праці попри низький рівень заробітної плати, наявність безробіття та інші соціально-економічні негаразди, навіть в умовах подальшого розгортання глобальної фінансової кризи залишається привабливим для східно-азіатських країн, Туреччини, Молдови. Демографічна криза та відсутність дієвих інструментів повернення співвітчизників на батьківщину вимагатимуть залучення в Україну певної кількості мігрантів з країн третього світу та Китаю. Безумовно, це позначиться на зростанні тіньової економіки, порушенні ментальної цілісності населення України та внутрішньої рівноваги суспільства.

Трудова міграція має загальнодержавне значення і впливає на внутрішньоекономічне, політичне і соціальне становище. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває державне регулювання міграційних процесів з використанням ефективних правових та соціально-економічних інструментів.

Література

1. *Березюк Р., Шиманська О.* Глобалізація і проблеми трудової міграції / Вісник Тернопільської академії народного господарства. — Тернопіль: Економічна думка, 2002. Вип. 8 — 1. — С. 174—178.
2. *Гайдучук А.* Міграційний капітал в Україні: прихована реальність // Дзеркало тижня. — 21—27 квітня 2007. — № 15 (644).
3. *Гнибіденко І.* Проблеми трудової міграції в Україні та шляхи їх вирішення // Економіка України. — 2001. — № 4. — С. 19—22.
4. *Колот А. М.* Радикальні зміни в доходах працюючих як передумова економічної і соціальної безпеки країни / Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. 32. — Одеський держ. екон. ун-т. — Одеса: ОДЕУ, 2008. — С. 199—208.
5. Концепція регулювання міждержавної трудової міграції (проект). — Державна установа Науково-дослідний інститут соціально-трудових відносин. — Луганськ, 2008.
6. *Куревіна І. О.* Вплив інтеграційних процесів на міжнародну трудову міграцію: регіональний аспект // <http://niss.lviv.ua>
7. *Лібанова Е. М.* Зовнішні трудові міграції населення України. — К.: РВПС України НАН України, 2002. — 206 с.

8. Малиновська О., Петрова Т., Позняк О., Чехович С. Дослідження ситуації у сфері трудової міграції: Україна (аналітична доповідь). — К., 2005.

9. Пирожков С, Малиновская Е., Хомра А. Внешние трудовые миграции в Украине: социально-экономический аспект. — К.: НИИСП, 2003. — 134 с.

10. Позняк О. Трудові міграції в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи / Україна: аспекти праці. — 2001. — № 8. — С. 43—47.

11. Потапін Ю. Україна міграційна: міняємо докторів на чорноробів // <http://news.finance.ua>

12. Ушкалов И. Г., Малаха И. А. «Утечка умов»: Причини. Масштабы. Последствия. — М.: Эдиториал, 1999. — 175 с.

13. <http://www.conf.eu.org/ua>

14. <http://news.finance.ua>

15. www.scnm.gov.ua

16. <http://ukrstat.gov.ua>

17. <http://sf.ukrstat.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції 11.11.2008

УДК 339.187:691

І. Є. Равікович,

ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто ринок будівельних матеріалів, торговельні підприємства, що є основними операторами ринку та тенденції розвитку ринку будівельних матеріалів в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: маркетингова діяльність, ринок будівельних матеріалів, торговельні підприємства.

Актуальність теми дослідження. Ринок будівельних матеріалів відзначається надвисокою вагою у структурі оптової роздрібно-ї торгівлі в країні. Так, у м. Києві на будівельні матеріали у 2006 році припадало 8,2 % роздрібного товарообороту непродовольчих товарів (1351,4 млн грн), що поступається лише автомо-